

CHP MÜFETTİŞİ CEMAL KARAMUĞLA'NIN
RAPORLARI IŞIĞINDA BİR TAŞRA KENTİ OLAN DENİZLİ'DE 1950
SEÇİMLERİ VE GÖSTERDİKLERİ

1950 ELECTIONS OF DENİZLİ
BASED ON REPORTS CHP INSPECTOR CEMAL KARAMUĞLA

Yrd. Doç. Dr. Süleyman İNAN*

Giriş

14 Mayıs 1950 seçimleri, Türkiye'nin yakın tarihinde özel bir öneme sahiptir. Çünkü, bu tarihte halk ilk defa seçim yoluyla iktidarı değiştirmiştir. Bu değişim, aynı zamanda barışçı bir biçimde uzun yıllardır başta olan siyasi iktidarın el değiştirmesiydi ki; bu dönüşüme kimilerinin "*beyaz ihtilal*" veya "*kansız devrim*" demesi bundan dolayıdır¹. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı olarak İsmet İnönü'nün seçim yenilgisini "*benim en büyük yenilğim, en büyük zaferimdir*" biçiminde karşılması, Türk siyasal yaşamın bu yepyeni dönemine bir işarettir. Bu dönüşüm, ayrıca yıllardır siyaseti elinde tutan asker-sivil bürokratlar sınıfının liderliğindeki CHP tabanını temsil bakımından etkilemiştir. Zira, iktidara gelen Demokrat Parti (DP) taşra küçük

* Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Buna benzer deyimler, Demokrat Parti çevrelerinde, daha 1950 seçimlerinden önce, kendi partilerinin kurulması ve yerleşmesi ve bu anlamda çok partili sürecin başlaması için dile getirilmiştir. Örneğin, DP'nin Denizli'de kurucularından ve sonra parti il başkanı seçilen Rafet Tavashlıoğlu, 21 Temmuz 1949'da Denizli Delikliçınar Meydanı'nda yaptığı halk toplantısında; "*DP Türk milletinin sinesinden kendi doğmuştur. Biz cihan davasında olduğu gibi demokrasi inkılâbını ihtilal ile ve kanla yapmıyoruz. Biz davamızı aklı selim ile yapıyoruz. Ve muvaffak olduk, bütün cihan siyaset hayatımızın ve demokrasi inkılâbımızın ne demek olduğunu görmüştür*" demişti. CHP Denizli il başkanı Şükrü Sürer'in tuttuğu konuşma zabtundan, **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA), Cumhuriyet Halk Partisi Katalogu (CHPK)**, Katalog numarası. 490.01/448.1846.2., s.2.

burjuvazini, büyük toprak sahiplerini ve köylünün büyük kesimini peşinde sürüklemiştir. Bu açıdan bakıldığında 14 Mayıs tarihi, Türkiye'de öznesini halkın oluşturduğu yeni bir siyasete geçişi sembolize etmiş; ancak bu tarihten sonra milletin egemenliği işlevsel hale gelmeye başlamıştır. Bir yerde “demokrasinin miladi” kabul edilen ve bazı ilkleri içeren 14 Mayıs seçimlerinin değerlendirilmesi bu sayılan özellikler bakımından önemlidir².

14 Mayıs seçimlerini işleyen neredeyse tüm yazılarda dikkat çeken unsur, bunların Türkiye genelinde konuya eğilmesi ve yerel ölçekte konuya yaklaşmamasıdır. Bu yazıda da, 14 Mayıs seçimlerinin genelden özele indirgenmiş bir durumu, yani bir taşra kenti olan Denizli'deki durumu ele alınmıştır. Ancak, bu makalede daha çok Cumhuriyet Arşivi'ndeki CHP katalogundaki belgelerden yararlanılmıştır. Yaklaşık bir dosya boyutundaki 69 sayfalık bu belgeler arasında aday talepler, seçimle ilgili telgraflar, raporlar ve diğer yazışmalar yer almaktadır. Söz konusu belgeler klasöründe yer alan özellikle CHP Denizli Bölgesi Müfettişi³ Cemal Karamuğla'nın raporlarında, bir partinin yanlı bakışını içerse bile, seçim sürecindeki gelişmelerle ilgili bazı önemli bilgileri bulmak mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, makalenin ana ekseninin bu belgelere dayandığını söylemeliyiz. Arşivde Demokrat Parti'yle ilgili ayrıca bir katalog bulunmadığını veya bu yönde bir çalışma yapılmadığını ve dolayısıyla yazımızın DP'yle ilgili kısımlarının bazı yönlerden eksik kalabileceğini belirtmeliyiz.

I. Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi

1950 seçimlerine ülke düzeyinde üç siyasi parti katılacaktı: *Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti ve Millet Partisi*⁴. Ancak, Denizli'de Millet Partisi seçimlerde aday

² 14 Mayıs 1950 seçimlerine giden süreçte siyasal ortamın genel bir değerlendirmesi için, bkz. Cemile Burcu Kartal, “Türk Siyasal Hayatında ‘Beyaz İhtilal’ 1950 Seçimleri”, *Atatürk Dergisi*, C.III/4 Erzurum, 2003, s.266-280.

³ CHP'de Müfettişlik kurumu hakkında daha geniş bilgi için; bkz. Cemil Koçak, “Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Parti Müfettişliği”, *Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan*, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 1992, s.475-481 (Ek 1) ve aynı yazarın *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

⁴ Seçime katılan parti sayısı aslında 7'dir. Yukarıda ismi belirtilen partiler dışında Milli Kalkınma Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Çiftçi Partisi ve Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi sadece İstanbul'da seçime katılmışlardır. Bazı kayıtlarda Milli Kalkınma Partisi'nin (MKP'nin) üç ilde (İstanbul, Tekirdağ ve Çanakkale) seçimlere girdiği bilgilerine rastlanılsa da, konuyla ilgili

göstermemiştir. Millet Partisi'nin aday çıkartmadığı il sadece Denizli değildi; daha bir çok ilde aday listesi açıklanmamıştır. Dolayısıyla, Denizli'de seçimin sonucunu, iki partiye verilen (CHP ve DP) oylar belirlemiştir⁵.

1950 seçimlerinde Denizli 8 milletvekili çıkaracaktı. O vakit, her seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı son genel nüfus sayımının sonucuna göre belirlenirdi. En son yapılan nüfus sayımı da 21 Ekim 1945 tarihinde gerçekleşmişti ve bu sayımda Denizli'nin nüfusu 315 934'tü⁶. Aynı seçim kanuna göre, her 40 bin kişi için 1 milletvekili; 40 binden fazla olan seçim çevresi için ise 55 bine kadar 1 ve bundan sonraki her 40 binde bir milletvekili eklenerek belli nüfus dilimlerine göre milletvekili sayısı saptanırdı⁷. Bu yöntemle, 18 milyon nüfusa sahip Türkiye'de toplam 487 olacak milletvekili sayısından Denizli'nin payına düşen milletvekili sayısı 8 olarak hesaplanmıştır.

Seçim öncesinde, CHP'den aday seçilmek çetrefilli bir konu haline gelmişti. Çünkü, adeta aday adayı "*patlaması*" yaşanmıştı. CHP'deki aday adayı çokluğu, yıllardır iktidarda olan bir partinin seçim sisteminin demokratik değişimlerine rağmen hükümetten düşemeyeceğine ilişkin genel kanıdan kaynaklanmaktaydı. Bu durum karşısında, partinin merkez yönetimi her ilde ve daha öncelerde olduğu gibi Denizli'de de parti içinde yapacağı yoklama ile aday belirlemek yolunu izledi.

CHP Milletvekilliği Adaylık Yönetmeliği'ne göre, adayları yüzde 70 oranıyla partinin il örgütü yapacağı yoklamayla, yüzde 30'unu ise genel merkez belirleyecekti.

yetkin araştırmalardan biri MKP'nin yalnızca İstanbul'da seçimlere girdiğini ortaya koymaktadır. Ercan Haytoğlu, *Milli Kalkınma Partisi ve Siyasi Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990, s.266.

⁵ 1945'li yıllarda, Denizli'de CHP dışında bir tek DP taraftar toplamış, diğer partiler tutunamamıştır. O dönemi hatırlayan sözlü kaynakların teyit ettiği bu durumu, Cumhuriyet Arşivindeki bir belge de doğrulamaktadır. Yukarıda sözü geçen iki partiden farklı olarak "*Müstakil Türk Sosyalist*" adlı bir parti Denizli'de bir bildiri dağıtınca, CHP Aydın Bölgesi Müfettişi İzmir Milletvekili Dr. H. Hulki Cura, CHP Genel sekreterliğine 16 Aralık 1948 tarihinde yolladığı yazıyla "*bu partinin bölge dahilinde taraftar ve mensubu bulunmadığını*" bildirmiştir. *BCA, CHPK*, K. 490.01/448.1846.2.

⁶ **2000 Genel Nüfus Sayımı/Denizli**, T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2002, s.43. 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinden sonra yapılan ilk nüfus sayımı aynı yılın 22 Ekim gününde gerçekleşmişti.

⁷ Bu yöntem şu şekildeydi; 55 001'den 95 000'e kadar 2, 95 001'den 135 000'e kadar 3 biçiminde, nüfus yükseldikçe milletvekili sayısı da bu yolla arttırılırdı.

**CHP MÜFETTİŞİ CEMAL KARAMUĞLA'NIN
RAPORLARI IŞIĞINDA BİR TAŞRA KENTİ OLAN DENİZLİ'DE 1950
SEÇİMLERİ VE GÖSTERDİKLERİ**

Denizli ilinin 8 milletvekilinden yüzde 70 oranı olan 6'sının CHP adına adaylığını belirlemek için yoklama seçimi, 9 Nisan 1950 günü Halkevi salonunda gerçekleşti.

214 delegenin katıldığı ilk seçimde, 23 adaydan beşi -*Behçet Uz, Hulusi Oral, Cemil Çalgüner, Kâmil Dirilten ve Himmet Akın*- salt çoğunluğu sağlamışlardı. Geriye kalan bir milletvekili aday için, yönetmelik gereğince ikinci seçim yapılmış; fakat, adaylar salt çoğunluğu yine elde edememişti. Üçüncü seçim sonunda aynı sonucun çıkması üzerinde delegeler durumun düzelmesine imkan görememek kaygısıyla bu 6. adayın da 7. ve 8.'ler gibi parti divanı tarafından belirlenmesini istemişlerdi. Bir kez daha yapılan dördüncü seçim sonucu da olumsuz çıkınca, beşinci kez seçime gidilmek istenmiş, fakat yapılan yoklamada delegelerden yarısının salondan ayrılmış olduğu görülünce seçim işi ertesi güne kalmıştı.

10 Nisan'da yapılan beşinci seçimde ise sonuç değişmemişti. Bu durum karşısında, seçimlerin sonraki günlere ertelense bile sonucun değişmeyeceği görüşünde birleşen Yoklama Kurulu bu konudaki kararı genel merkeze bırakmıştı.

Yoklama Kurulu⁸, genel merkeze gönderdiği yazısını, 6. adayın seçimi yapılırken, en son seçimde en çok oy alanlar üzerinde durmak yerine, adayın doğrudan doğruya kurulca incelenmesinin daha uygun olacağı değerlendirmesinin ortak bir dilek olduğunu ekleyerek noktalamıştı. Yani, il örgütünün tercihi, yoklama seçiminde çoğunluk elde edememiş olsa da, biraz ileride değinileceği gibi her ilçeden aday çıkarma eğilimine uygun olarak merkez ilçeden bir adayın seçilmesi olarak belirliyordu. Genel merkez, kısa bir süre sonra, CHP'nin Zonguldak Bölgesi Müfettişi Abidin Ege'yi ve tıp doktoru Ekrem Tok'u "*yüzde 30'lardan*", yani genel merkez kontenjanı olarak seçti. Yoklamada belirlenemeyen altıncı adayın seçiminde genel merkez takdir yetkisini daha önceki dönemlerde milletvekilliği yapmış olan Emin Aslan Tokat için kullandı. Tokat'ın seçilmesinde, onu hemşehri olarak gören Sarayköy örgütünün baskısı ve yoklamadaki oy sayısı etkili olmuştu⁹. Fakat, bu son durum, listede merkez ilçeden hiçbir adayın olmaması demektir.

⁸ Dört kişiden oluşan bu kurulun üyeleri şunlardı: Yoklama kurulu başkanı Cemal Karamuğla, İkinci başkan Şükrü Süer, Katip Mümtaz Sarman ve Katip Fahrettin Bermant.

⁹ **CHP Sarayköy teşkilatının 11 Nisan 1950 tarihinde genel merkeze gönderdikleri telgrafta:** "... (*Yoklama*) *Denemesinde seçim kabiliyeti gösteren ve umumi seçimde de eskiden*

CHP adaylarını belirleyen 9 ve 10 Nisan 1950 tarihinde gerçekleşen yoklama seçimi sonuçları şu şekilde gerçekleşmişti:

Adayın adı soyadı	Aldıkları Oy				
	Birinci Seçim (Oya katılan: 214)	İkinci seçim (Oya katılan:206)	Üçüncü seçim (Oya katılan: 189)	Dördüncü seçim (Oya katılan: 188)	10 Nisan-Beşinci seçim (Oya katılan: 176)
Behçet Uz	203				
Hulusi Oral	194				
Cemil Çalgüner	161				
Kâmil Dirilten	133				
Himmet Akın	110				
K.Cemal Öncel	60	74	72	71	79
Abidin Ege	59	4	2	2	1
E.Aslan Tokat	59	49	60	81	72
Kâmil Karamil	54	24	2	-	15
Osman Çorbacıoğlu	47	24	10	1	
Nailî Küçükka	35	29	41	32	6
Ahmet Çökelez	26	1			
Kemal Gökçedağ	26	-			
Esat Kaymakçı	22	1			
Ziya Gökalp	8	-			
Nazım Başkaya	6	-			

olduğu gibi il ve ilçe halkının sevgisini mazhar olarak bulunan aday Emin Aslan Tokat'ın yoklamada ki durumu tetkik buyrularak parti listesinin korunması ve tutulması bakımından merkezce %30'lar tespitinde il muhitinde partimiz tesaniüdünün idamesi noktasından 8 kişilik aday listesine Emin Aslan Tokat'ında ühal buyrulmasını saygı ile arz eder, bağlıklarımızı sunarız. Sarayköy İlçe idare kurulu başkanı Muhtlis Tokat, Üye Süleyman Tok, Üye Osman Yavuz, Üye Münir Alp, Üye Necip Önder, Üye Ahmet Atılgan, Üye Hamdi Gürler, Üye Hulusi Kapancıoğlu, Üye Hüseyin Aksel.” denilmekteydi. BCA, CHPK, K. 490.01/365.1536.1, s. 30-31.

**CHP MÜFETTİŞİ CEMAL KARAMUĞLA'NIN
RAPORLARI IŞIĞINDA BİR TAŞRA KENTİ OLAN DENİZLİ'DE 1950
SEÇİMLERİ VE GÖSTERDİKLERİ**

Faik Asal	5	-			
Cevdet Saraçoğlu	4	-			
Tarhan Toker	3	-			
Kadri Özbaş	3	-			
Hamdi Berkman	1	-			
Toplam Oy sayısı	214	206	187	187	173

CHP'nin yoklamasına girme başvurusu yapıp, sonra geri çekilen tek kişi Denizli Memleket Hastanesi'nde idare memuru olan Ahmet Akşit'ti. Yoklamadan bir gün önce talebini geri alan Akşit, daha önceden yaptığı gibi "bağımsız" adaylığını açıklamıştı. Akşit, 1946'da CHP'nin il yönetim kurulunda ve il genel meclisinde daimi komisyon üyesi iken, bu seçimlerde adaylık listesine alınmamasına içerlemiş ve bundan dolayı bağımsız adaylığını ilan etmişti. Bu nedenle, ona bir sene müddetle partiden ihraç cezası verilmişti¹⁰. Ahmet Akşit, 1946'da olduğu gibi, 1950'de de benzer bir tavır sergilemişti.

Adaylar arasında, farklı bir muamele görmek isteyenler de yok değildi. Örneğin, uzun yıllar Denizli Memleket Hastanesi başhekimliği yapmış olan Hamdi Berkman adaylık taleplerini doğrudan genel merkeze yollamıştı. Bu durum, onun ildeki parti örgütüyle bir bağlantısının olmadığını ya da bir bağlantı varsa bile "yi ilişkiler" boyutunda olmadığını göstermekteydi. Nitekim, yapılan yoklamada Berkman sadece bir tek oy alabilmiş ve sıralamada en sonda yer almıştı. Berkman'ın adaylık taleplerinde adres olarak sadece ismini –*Denizli'de Hamdi Berkman*– yazacak kadar tanınmış bir kişi olduğuna inanmasına rağmen böyle bir sonuçla karşılaşması düşündürücüydü¹¹.

Genel merkeze başvuran diğer aday ise, Berkman gibi tıp doktoru olan Cevdet Saraçoğlu idi. Saraçoğlu, seçim döneminde Sağlık ve Sosyal Müdür Yardımcısı olarak İzmir'de bulunuyordu. Saraçoğlu, CHP Başkan Yardımcısı Hilmi Uran'a gönderdiği

¹⁰ CHP Denizli Bölgesi Müfettişi Cemal Karamuğla'nın 26 Nisan 1950 tarihli raporundan. **BCA, CHPK, K. 490.01/365.1536.1, s. 9-10.**

¹¹ **BCA, CHPK, K. 490.01/365.1536.1, s. 40-41.**

mektubunda, Denizli’de olamadığını ileri sürerek genel merkezin takdiri olan yüzde 30’lardan sayılmasını istiyordu. Saraçoğlu, bu isteğini, ailesinin Denizli’de “belli bir aileden” olduğunu ve ayrıca, daha önceden yaptığı “her türlü halkla teması” mümkün kılan Denizli Sağlık Müdürlüğü’nün getirdiği tanınmışlığının oy kazandıracağı iddiasıyla ortaya koyuyordu. Hatta, bunu göstermek için aynı mektuba ilişik, milletvekili seçilebilmesi için bazı vatandaşlardan toplanan imzaların yer aldığı kareli üç adet dosya kağıdı eklemişti¹². Milletvekilliği talebinde bulunanlar arasında kendini takdim biçimi ve toplanan imza yöntemi ile farklılık gösteren Saraçoğlu’nun tercih ettiği bu yolu, Denizli için, bilindiği kadarıyla bir ilkti. Ancak, Saraçoğlu’nun bu uğraşı pek işe yaramamıştı; çünkü, Saraçoğlu daha ilk yoklama seçiminde dört oy alabilmiş ve o da son sıralarda kalmıştı.

CHP örgütünde, ayrıca her ilçeden bir milletvekili çıkarma eğilimi baş göstermişti¹³. Fakat, aynı eğilim merkez ilçeye yansımamış, aday olarak ortaya çıkan dört kişi yüzünden bir isim üzerinde birleşilememişti. Karamuğla’nın raporuna göre, Denizli merkezi ilçeler gibi toplu hareket edememiş, daha çok “dedikodularla” meşgul olmuştu. Yani, siyasal olarak ilçe örgütleri, il örgütüne göre daha aktif görünmekteydi.

Demokrat Parti ise, milletvekili adaylarının yüzde 80’ini örgütçe, yüzde 20’sini Genel İdare Kurulu’nca saptanmasına karar vermişti¹⁴. Bu durumda, Denizli’nin çıkartacağı 8 milletvekilinden 7’sini il örgütü, sadece 1’ini genel merkez belirleyecekti. DP il örgütünde milletvekili adayları olarak öne çıkan isimler daha çok partinin ilde kurulmasında aktif rol oynamış varlıklı kişilerdi ve onlara ciddi bir rakip

¹² BCA, CHPK, K. 490.01/365.1536.1, s. 47-50.

¹³ İlçelerin eğilimi şöyleydi:

	<u>CHP</u>	<u>DP</u>
Denizli Merkez →	Naili Küçükta, Şükrü Süer, Esat Kaymakçı Abidin Ege	Rafet Tavashoğlu Fikret Başaran
Tavas →	Kamil Dirilten	Ali Çobanoğlu
Acıpayam →	Himmet Akın	Hüsnü Akşit
Sarayköy →	Emin Aslan Tokat	-
Buldan →	Behçet Uz Kemal C.Öncel	-
Çal →	Hulusi Oral	Fikret Karabudak
Çivril →	Cemil Çalgıner	(Nuri Balaban, seçilmedi)

¹⁴ Bu karar, DP’nin 10 Haziran 1949’da yapılan ikinci kongresinde alınmıştı.

görünmüyordu. DP'lilerin çoğunun sonucunu kestiremediği böyle bir seçimde DP'li adayların seçime girmesi bir yerde kendilerini maceraya atmak anlamı taşımaktaydı; fakat bu kişilerin milletvekili seçilememeleri durumunda bile prestijleri dışında kaybedecekleri fazla bir şeyleri yoktu.

CHP adaylarını 22 Nisan günü açıklarken¹⁵, iki gün sonra da DP aday listesini açıkladı¹⁶. Seçim kanununa göre, partiler her ilde çıkacak milletvekili sayısı kadar aday gösterebilecekti. Ayrıca, partiler seçilecek milletvekili sayısından fazla aday gösteremezken, bu sayıdan az aday göstermeleri mümkündü¹⁷. Bu noktada, her iki partinin Denizli'de çıkartacakları milletvekili sayısı kadar, yani 8 kişilik aday listesi çıkarttıklarını belirtmeliyiz.

Aday listelerinde her iki parti için “*sürpriz*” denilebilecek birer isim göze çarpıyordu: *CHP'de Ekrem Tok*, *DP'de ise Eyüp Şahin*. Samsun'lu olan Tok, Sağlık Bakanlığı'nda müsteşar iken; Aydın'lı olan Şahin de DP Aydın Yönetim Kurulu üyesi olduğu halde genel merkez tarafından aday gösteriliyorlardı. Her ikisinin ortak yönü, Denizli ile doğrudan ilişkileri olmayan ve partilerinin il örgütünde isimleri pek zikredilmeyen adaylar olmasıydı¹⁸. Bir başka deyişle, adayların her ikisi de partilerinin üst yönetimine yakın kişiler olarak öne çıktıkları fark edilmekteydi.

Aday listesi açıklandığında, seçilemeyen CHP'li adaylar arasından, küskünlük gösterenler ve hatta daha ileri giderek duygusal bir tepkiyle ayrılanlar olmuştu. 1946'dan beri Denizli milletvekilliği yapan K. Cemal Öncel, adayların resmen açıklandığı tarihten iki gün sonra, 24 Nisan günü partiye verdiği dilekçede “*şimdilik partimizden istifa ediyorum*” diyerek bağımsız adaylığını ilan etmişti¹⁹. Benzer bir tavır, aday olarak gösterilmeyen Osman Çorbaçioğlu da sergilemişti. Bu gelişmeler karşısında, Müfettiş Karamuğla 26 Nisan'da genel merkeze gönderdiği raporda, Öncel

¹⁵ **Vatan**, 23 Nisan 1950.

¹⁶ **Vatan**, 25 Nisan 1950.

¹⁷ Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları, 1876-1982**, Milliyet yayınları, İstanbul, 1982, s.206-207.

¹⁸ Bu noktada, CHP Denizli Bölgesi Müfettişi Karamuğla'nın bir raporunda geçen, Türkiye'ye özgü demokrasinin bir “*garipliği*” olarak, partilerin “*yerli-yabancı*” ayrımını gözettikleri cümlesini hatırlamak gerekir.

¹⁹ Öncel'in bağımsız aday olduğuna dair bir haber, bu gelişmeden önce ulusal bir gazetede çıkmıştı. **Zafer**, 22 Nisan 1950.

için “şahsi emeller peşinde koşan” “milliyetçiliği bir maske olarak kullanan” “muvazenesiz” gibi ifadeler sarf etmişken; Çorbacıoğlu için “öynak, hoyrat ve sevimsiz” sıfatlarını kullanmıştı²⁰. Karamuğla, raporunu, partiden ayrılan bu “soysuzların” amaçlarının partiyi parçalamak olduğunu belirterek bitirmişti.

Gerçekten, seçime bir ay kala gerçekleşen CHP’deki bu çatırdama²¹, bundan sonraki süreçte bir taraftan birlik görüntüsü veren CHP’de bölünmelere neden olmuş, öte tarafta ise DP için işe yarar bir durum yaratmıştı. Çünkü, CHP’den ayrılanlar önceki partisinin aleyhinde daha çok duygusal tepkilerle propaganda yapmaya başlamışlardı. DP’nin, CHP’ye göre aday konusunda bir uzlaşma sağlaması da DP’nin seçimlere daha güçlü girmesine imkan vermişti.

DP’nin adayları, biri çiftçi, diğeri fabrikatör, ama ikisi de “tüccar” kimlikli adaylar dışında diğerleri yüksek okul mezunuydu; bunlar da, emekli olan iki asker ile birlikte serbest çalışan iki avukat ve bir tıp doktoru idi. Bu açıdan bakıldığında, DP adaylarının devletle bidikte anılan bir sıfatları yoktu. Buna karşılık, CHP’nin adayları siyasi iktidara hep yakın durmuş seçkin bir çevreydi. Nerdeyse hepsinin siyasi geçmişinde CHP ile irtibatlı bir yan vardı; açıkçası iktidarın “nimetlerinden” yararlanmış kişilerdi.

Denizli milletvekili adaylarının mesleki yapısı şöyleydi²²:

Meslekler	Milletvekili Adayları	
	CHP	DP
Tıp	3	1

²⁰ Karamuğla’nın Öncel’in milletvekili olması için şu yazdıkları da zikredilmelidir: “*Tipi, ruhunun açık bir aynası olan bu zatı 946 seçiminde genel merkezimize takdim ve tavsiye eden büyük günahkârı bulmak ve tuttuğu adamın dükkü ve bu günkü maceralarıyla karşılaştırmak, hatta günahının büyüklüğünü yüzüne çarpmak ve hiç olmazsa bu adamı da vicdan azabı ile cezalandırmak mümkün olabilmesini çok temenni ederdim*”. BCA, CHPK, K. 490.01/365.1536.1, s. 9-10. Vurgu bana ait.

²¹ 1950 seçimlerinden önce, Demokrat Parti’yle de ilintili olarak CHP’de parti içi ayrılıklara iki örnek -fikri ayrılık yüzünden istifa eden Çivril’den Hüseyin Eksel’in 25 Aralık 1946 tarihli ve izlenen yanlış ekonomik politikaları ileri sürerek istifa eden Denizli’den A. Hamdi Toksöz’ün 21 Ocak 1948 tarihli yazıları- için, BCA, CHPK, K.490.01/449.1851. 4.

²² Bu adayların meslekleri derken “esas mesleği” kastedilmektedir. Örneğin, CHP adayı Emin Aslan Tokat hem hukukçudur, hem de ziraat mühendisidir. Fakat, E. Aslan Tokat milletvekili talepnamesindeki esas mesleği bölümüne “ziraat mühendisi” diye yazdığından, onu mühendis kategorisinde ele aldık.

**CHP MÜFETTİŞİ CEMAL KARAMUĞLA'NIN
RAPORLARI IŞIĞINDA BİR TAŞRA KENTİ OLAN DENİZLİ'DE 1950
SEÇİMLERİ VE GÖSTERDİKLERİ**

<i>Hukuk</i>	1	2
<i>Mühendislik</i>	2	-
<i>Asker</i>	-	2
<i>Ticaret</i>	-	2
<i>Tarım</i>	-	1
<i>Eğitim</i>	1	-
<i>Sivil Bürokrat</i>	1	-

Tabloda da görüldüğü gibi, milletvekili adaylarının mesleki yapısı, toplumun yapısını göstermekten çok partilerin tabanını yansıtmaktaydı. CHP adaylarının çoğu resmi görevli (öğretmen, müsteşar, bürokrat) iken, DP adaylarının istisnasız hepsi resmi bir kimlik taşııyordu. İki parti adaylarının birleştikleri nokta, eğitim düzeylerinin Denizli ve hatta ülke genelinin üzerinde olmasıydı.

DP'nin adaylarının hiç birinin parlamento deneyimi yoktu. Öte yandan, CHP'nin adaylarının yarısı daha önceki meclislerden birinde ya da bir kaçında milletvekilliği yapmıştı²³. Bağımsız adaylardan ise sadece bir tanesi, o da CHP'den aday gösterilmediği için ayrılan Kemal C. Öncel, bir önceki dönemde meclise milletvekili olarak katılmıştı.

CHP'nin adaylarının yaş ortalaması 51 iken, DP'ninki 47 idi. En yaşlı aday DP'li 68 yaşındaki Ali İhsan Sabis; en genç aday da yine DP'li 33 yaşındaki Mustafa Gülcigil'di.

II. Seçim Öncesi Partilerin Mücadelesi

16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen yeni seçim kanunundan²⁴ hemen sonra, partiler gayri resmi olarak propaganda dönemini başlatmışlardı. Halkın doğrudan milletvekilini seçtiği tek dereceli sistemin oy ile siyasi iktidar arasındaki ilişkiyi daha

²³ Daha önce milletvekilliği yapanlar, *Abidin Ege, Hulusi Oral, Emin Aslan Tokat ve Behçet Uz'du*. Bu isimlerden Uz, 1945-1950 döneminde üç kere bakanlık yapmıştı.

²⁴ **TBMM Kanunlar Dergisi**, D.8, C.32 (Kanun No: 5545); s.511-549 ; **T. C. Resmî Gazete**, 21 Şubat 1950, (Sayı: 7438) ve **Ulus**, 17 Şubat 1950.

somut hale getirdiği bir gerçektir. Radyonun ve gazetenin yaygın olmadığı böyle bir dönemde halk toplantıları bu yüzden çok önemseniyordu. Hele parti liderlerinin veya milletvekillerinin kasabalara ve köylere kadar gitmesi ve oralarda konuşma yapması, sonraları bile toplum belleklerinden pek silinmeyen anılar olarak kalıyordu. Bu konuda, DP'liler daha hazır görünüyorlardı. Öyle ki, CHP'ye göre, DP'liler üç-dört misli fazla para harcayarak seçimlere hazırdınlardı. CHP Bölge Müfettişi Karamuğla'nın iddiasına göre, DP'liler otomobil kiralayarak ya da satın alarak her yeri gezmekte; DP adaylarından çiftlik sahibi Rafet Tavaslıoğlu ise "*bol paralarla*" ve arazi vaadiyle adam tutmakta, emekli general Fikret Karabudak da "*tabanca, fişenk, şarjör*" hediye ederek taraftar toplamaktaydı. Karamuğla, DP'lilerin israfa varan bu hesapsız harcama karşısında CHP'nin ödeneğinin artırılmasını istemekteydi²⁵.

DP'liler, uzun yıllardır iktidarda olan CHP'ye yönelik hissedilen yaygın bıkkınlığı malzeme yapmışlardı. Ayrıca, DP'nin bir hükümet geçmişinin olmaması bu işi kolaylaştırmaktaydı. Örneğin, DP'nin adayı Emekli Tümgeneral Ali İhsan Sabis, Sarayköy ilçesinde yaptığı konuşmasında, bu havaliyi 27 yıl önce gördüğü durumda bulduğunu, bu "*altın topraklarda herkesin sefil ve perişan*" yaşadığını, iktidarın bu memleketi "*diktatörlükle idare ettiğini*" ve "*yalnız ceplerini doldurduklarını*", dört yıldan beri Demokratların bir çok fenalıkları önlediğini söylemiş, son olarak "*Halk Partisi'ne rey vermek ihanettir*" demişti²⁶.

DP ileri gelenleri eski rejim sorunlarıyla uğraşmayacaklarını "*devri sabık yaratmayacağız*" ifadeleriyle açıklamışlardı²⁷. DP için önemli olan ilerde icraatlarına engel olabilecek bürokrasiyi önce tarafsızlaştırmaktı. Ancak, bu durumun hemen gerçekleşmesi yerel düzeyde mümkün görünmüyor gibiydi. Çünkü, Denizli'de memurlar hâlâ iktidara yakın durmaktaydı. İstanbul'un eski polis müdürü olan Denizli Valisi Ahmet Demir'in bazı zamanlar CHP'lilerle bir arada toplantılar yapması bu yüzden dikkat çekiciydi. Valinin bu tutumu, CHP için seçimin kazanılması yolunda ümit kaynağı olurken, DP için rahatsızlık vericiydi. Vatan gazetesinde muhabir Orhan

²⁵ BCA, CHPK, K. 490.01/365.1536.1, s. 11.

²⁶ CHP Sarayköy İlçe Başkanı Muhlis Tokat'ın 29 Nisan 1950'de ve Denizli Milletvekili Abidin Ege'nin 30 Nisan 1950'de Ankara'ya gönderdikleri telgraflardan. BCA, CHPK K. 490.01/365.1536.1, s. 22-26.

²⁷ DP'nin seçim bildirgesinden. Vatan, 9 Mayıs 1950.

Önal, 15 Mart 1950 günü haberini şöyle geçmişti: “*Vali Ahmet Demir’in CHP erkanı ile yaptığı sıkı görüşmeler demokrat çevrelerde idari makamlarının tarafsızlıklarını muhafaza edeceği hakkındaki iyimserliği ortadan kaldırıyor. Hatta, bu çevreler vaziyetten endişe dahi ediyorlar*”²⁸. Böyle bir ortamda, DP’ye yakınlığıyla bilinen bağımsız aday Baha Akşit’in Honaz’da iken kamyonunda “*ışıklı bir bastonun*” bulunması üzerine, görevli çavuşun bunu “*ışıklı baston dağıtmak sûretiyle seçmenleri devlet aleyhine isyana teşvik etmek*” biçiminde yorumlamasına ve bu yüzden Akşit’in bir süre tutulmasına yol açıyordu²⁹.

Sonradan DP’ye sıklıkla atfedilecek “*dinin siyasete alet edilmesi*” anlayışına dayanan popülist yaklaşımın bir örneğinin, seçim öncesinde CHP’nin Denizli örgütünde de söz konusu olduğunu görüyoruz³⁰. 1950 yılının başında, Denizli CHP il başkanının CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda, “*seçim kampanyasına girilen*” günlerde kadrosu kaldırılmış ödenekli resmi vaizin halkın bir arzusu olarak tekrar atanması istenmekteydi. İl başkanı, bu yazısında, “*millî bir gelenek olan ve benlikte yerleşmesi gerekli olan Allah korkusu, kul hayası, yurt sevgisi, feragat, fedakarlık ve vefakarlık*” gibi duyguların gönüllerde yer alıp tutunmasına vesile olan mabetlerdeki hitabelerden mahrum edildiklerinden söz etmiş ve bu “*hoşnutsuz*” durumun yaklaşan seçimler sırasında partinin aleyhine olacağını belirtmişti³¹. Tek başına bu örnek, halkın “*seçmen*” olarak görüldüğünü ve onların arzularının yerine getirmenin politik bir yarar sağlayacağını göstermekteydi.

III. Denizli’de 14 Mayıs Seçimleri

14 Mayıs günü gerçekleşen seçimler Denizli’de sakin geçmişti. Herhangi bir üzücü olay yaşanmamıştı. Her şeyin düzgün geçtiği, 1946’da seçimlerinde muhalefetin dillendirdiği usûlsüzlük iddialarının bu kez ileri sürülmemesinden açıkça belli olmuştu. DP’li bir adayın deyişiyle sandıkta dönemin ünlü illüzyonisti “*Zati Sungur’un oyunları*”

²⁸ **Vatan**, 15 Mart 1950.

²⁹ Nezahat Belen, **Dr. Baha Akşit**, Kanaat Basımevi, İstanbul, 1995, s.33.

³⁰ 1950’li yılların popülist politikalarının bir analizi için, bkz. Fulya Özkan, “*1950’lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi*”, **The Journal of Historical Studies**, S.2, İstanbul, 2004, s.32-47.

³¹ **BCA, CHPK**, K. 490.01/469.1923.1.

oynanmamıştı³². Seçimin usulüne uygun geçmesinde en önemli etken, kuşkusuz seçimin yargı denetiminde gerçekleşmiş olmasıydı. Buna göre, Denizli'de de seçim işlerini yargıç başkanlığındaki bir kurul yönetmişti. İl Seçim Kurulu, Denizli Asliye Hukuk Yargıç Tahir Bayçin'in başkanlığında olmak üzere, beş DP'li, dokuz CHP'li üye tarafından temsil edilmişti³³.

Denizli CHP örgütüne göre propaganda dönemi, "üstün başarı" ile sona ermişti. O kadar ki, 11 Mayıs günü Denizli il başkanının, genel merkeze gönderdiği telgrafta, "Neticeyi kuvvet ve itimatla beklediğimizi arz ederim" denilmekteydi³⁴. Ancak, seçim sonucu belli olduğunda CHP saflarında bir şaşkınlık vardı. Çünkü, beklenilenin altında bir oy oranıyla karşılaşmış ve seçim kaybedilmişti. Denizli gibi pek çok yerdeki seçim kaybı sonucunu inandırıcı bulmayan mahalli örgütlere CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran bir mesaj göndermişti: "Bu bir vakıadır, seçimi kaybettik". Aynı mesajında Hilmi Uran, seçim yenilgisine karşın bu "başarıdan" dolayı tüm parti örgütlerine teşekkür etmişti³⁵.

Seçimin sonucunu önemli ölçüde etkileyen, hatta belirleyici olan Acıpayam ilçesi olmuştu. Seçimden bir gün sonra, 15 Mayıs sabahı genel merkeze gönderilen telgraftaki şu sözler CHP için seçimin kaybına işaret etmişti: "Durum nazıktır. Acıpayam iyi değildir"³⁶. Nitekim, akşam saatlerinde gönderilen ikinci bir telgrafta, CHP açısından seçim yenilgisinin nedeni şöyle açıklanmaktaydı: "... seçimde vilayetin bütün ilçeleri baş başa gitmiş, yalnız Acıpayam ilçesi fena durumu ile seçimin kaybına sebep olmuştur"³⁷. Diğer yerlerde oylar hemen hemen eşit dağılırken, Acıpayam ilçesinde ezici denilebilecek bir çoğunluğun DP'yi tercih etmesi nasıl açıklanabilirdi? Bu sorunun yanıtı, iki yıl öncesindeki bir gelişmede aranmalıdır. Çünkü, 18 Eylül 1948'de DP Genel Başkanı

³² Rafet Tavashoğlu'na ait olan bu söz, 21 Temmuz 1949 tarihinde Denizli'de yapılan bir mitingde sarf edilmişti. **BCA, CHPK, K. 490.01/448.1846.2.**

³³ Belirleyebildiğim DP'li üyeler şunlardır: 1-Vasif Onay, 2-Fehmi Cillov, 3-Fevzi Müftüler, 4-Burhan Özkardeş, 5-Osman Davaslıgil'di.

³⁴ CHP Denizli il başkanı Şükrü Sür'in parti genel merkezine gönderdiği telgraftan. **BCA, CHPK, K. 490.01/469.1923.1, s.21.**

³⁵ **BCA, CHPK, K. 490.01/10.55.19.**

³⁶ CHP Denizli il başkanı Şükrü Sür'in parti genel merkezine gönderdiği telgraftan. **BCA, CHPK K. 490.01/365.1536.1, s.6.**

³⁷ CHP Müfettişi ve Denizli Milletvekili Abidin Ege'nin telgrafından. **BCA, CHPK K. 490.01/365.1536.1, s.5.**

**CHP MÜFETTİŞİ CEMAL KARAMUĞLA'NIN
RAPORLARI IŞIĞINDA BİR TAŞRA KENTİ OLAN DENİZLİ'DE 1950
SEÇİMLERİ VE GÖSTERDİKLERİ**

Celal Bayar ve yanındakiler Burdur'a geçerlerken mecburen bu yol üzerinde bulunan Acıpayam'a da uğramışlar ve DP binasının önünde birer konuşma yapmışlardır³⁸. Uzaktan saygıyla andıkları milletvekillerinin ayaklarına kadar gelmesi Acıpayamlılar üzerinde etkili olmuş ve burada DP örgütü iki yıl içinde diğer yerlere kıyasla daha da güçlenmişti.

Seçimde ortalama 154 bin olan kayıtlı seçmenden yaklaşık 134 bini oy kullanmıştı. Böylece, seçime katılım oranı yaklaşık bir değerle yüzde 87 olmuştu. Bu rakam, bir önceki seçimin olumsuz izine karşın halkın büyük hevesini ortaya koyuyordu³⁹.

14 Mayıs 1950 seçimlerinin Denizli'deki sonuçları şöyleydi⁴⁰:

Kayıtlı Seçmen sayısı	Oy kullanan seçmen sayısı	Katılma oranı(%)	Parti	Alınan oy sayısı	Oy yüzdesi %	Milletvekili sayısı	Mecliste temsil(487) (%)
154 076	133 807	86,8	CHP	51 728	38,7 (40,3)	-	-
			DP	76 760	57,4 (59,7)	8	1,6
			Bağımsız	0	-	-	-

³⁸ Denizli Valisinin İçişleri Bakanlığına rapor ettiği konuşma özetinden. **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Katalogu (BÖKMK)**, K. 30.01.O / 66.410.2., s.1.

³⁹ İlk kez bir genel seçim öncesinde kamuoyu yoklaması olarak Vatan gazetesi beş bin kişinin katıldığı bir anket düzenlemişti. Bu ankette yer alan özellikle şu soru 1946 seçimlerindeki olumsuz düşüncüyü yansıtmaktaydı: "Rey sandığının namusuna bu defa saygı gösterileceğine emniyetiniz var mı?". Bu soruya deneklerin yarısı "Hayır" yanıtını vermişti. **Vatan**, 14 Nisan 1950. Genel seçimlerdeki siyasal katılmamayı irdelleyen bilimsel bir araştırma sonucu da, Denizli'deki 1950 seçimlerinin siyasal katılmama oranını bir harita üzerinde yüzde 11-20 aralığında göstererek katılım oranının yüksekliğini vurgulamaktadır. Nurperi Onur, **1950-1983 Yıllarında Milletvekili Genel Seçimlerine Siyasal Katılmama**, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), İstanbul, 1986, s.54.

⁴⁰ Bu tablodaki bilgiler şu kaynağa dayanmaktadır: **1950-1965 Milletvekilli ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü yayınları, Ankara, 1966, s.XXVI-XXVII.

DP'nin adayları tam liste olarak seçim kazanmış, CHP ve bağımsızlar milletvekili çıkaramamıştı⁴¹. Uygulanan liste usulü çoğunluk seçim sistemine göre, bir ilden böylesine “silme” sonuçların çıkması şaşırtıcı değildi. Çünkü, bu çoğunluk sisteminde bir farkla bile seçim kazanılıyordu⁴². Bu milletvekillerinin hepsi de, ilk kez seçilmekteydi.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Denizli'den seçilen milletvekillerinin isimleri⁴³, aldıkları oy sayıları ve bunun yüzde oranları⁴⁴ şu biçimdeydi:

Milletvekili Adayının adı soyadı	Aldığı oy	Aldığı oyun, Denizli seçim bölgesindeki toplam oya oranı (%)
Hüseyin Hüsnü Akşit	77 665	58,0
Tevfik,Fikret Başaran	75 350	56,3
Ali Çobanoğlu	76 405	57,1
Mustafa Gülcügil	76 613	57,3
M. Fikret Karabudak	79 002	59,0
Eyüp Şahin	71 341	57,3
Rafet Tavaslıoğlu	78 159	58,4
Ali İhsan Sabis, Afyon'u tercih etti		

⁴¹ O sıra, 63 ilin olduğu Türkiye'de, tam liste olarak DP'nin kazandığı il 44, CHP'nin ise 8 idi.

⁴² İsmet İnönü'nün yurt dışında olan oğlu Erdal'a gönderdiği 22 Mayıs 1950 tarihli mektubunda şu satırlar bu duruma en çarpıcı açıklamayı getirmektedir: “Şimdi fena nispette kaybettik. '69' yer alıyoruz, '487' içinde. Ama bu, sisteme majorite'in [çoğunluk sistemi] aksi tecellisi. Oya iştirak edenlerin yüzde 40'ını almış bulunuyoruz. Bir çok illerde 1000, 2000, 4000, 10000 farkla, hatta 400, 500 farkla kaybettik”. Şerafettin Turan, İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi, ve Kişiliği, T. C. Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 2000, s. 301.

⁴³ T.B.M.M. Ad Defteri, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1950, s. 5 ve D. P. Milletvekilleri Albümü, 1946-1960, (haz. Güner Sarısözen), Demokratlar Klubü yayınları, Ankara, 1995, s. 123. Fakat, bu milletvekillerinin nüfustaki ve meclisteki kayıtlarında bir başka isim ve soyadlarıyla karşılaşabilmekteyiz. Örneğin, Rafet Tavaslıoğlu'nun meclis kayıtlarında ismi “Refet” olarak geçmektedir. Bir başka örnek, Mustafa Gülcügil'le ilgilidir; ilk soyadı “Böke” olan Mustafa Bey, soyadını 1943'te “Gülcügil” olarak değiştirmiştir. Karşılaştırma için, Kâzım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IX. Dönem (1950-1954), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s.289-304.

⁴⁴ Ahmet Demirel, “50. Yıldönümünde 1950 Seçimleri”, Tarih ve Toplum, C.33, S.197 (Mayıs 2000), İstanbul, s.19.

IV. 14 Mayıs'ın Bitiremediği Bir Başka Seçim: 1951 Ara Seçimleri

1950 seçimlerinde bir adayın iki ilden adaylığını koyması mümkündür⁴⁵. DP'nin güçlü adaylarından emekli general Ali İhsan Sabis de hem Denizli'den, hem de Afyon'dan aday olmuş; seçim sonucunda her iki yerden milletvekilliğini kazanınca Afyon'u tercih etmişti⁴⁶. Dolayısıyla, tercih etmediği Denizli milletvekilliği boş kaldığı için mevzuat gereği Denizli'de bir ara seçim yapılması söz konusu oldu⁴⁷.

Buna benzer bir durum yüzünden, Denizli'den başka 13 ilde, 16 Eylül 1951'de ara seçim yapılmıştı. DP'nin adayı, o sıra DP Denizli milletvekili H. Hüsnü Akşit'in amca oğlu olan tıp doktoru Baha Akşit'ti. CHP'nin adayı ise, hukukçu Cemil Sait Barlas'tı. Asıl seçim mücadelesi birbirlerine rakip bu iki isim arasında geçmişti. Bu iki aday dışında, 1949'da İnönü'ye suikast ihbarı olayı yüzünden suçlanan ve sonra dokunulmazlığı kaldırılarak yargılanan Reşat Aydın'ı da bağımsız olarak adaylığını koymuştu. Reşat Aydın'ı, yargı kararıyla değil, 1950'deki genel aftan yararlanarak serbest bırakılmasını içine sindirememiş ve "suçsuzluğunu" halkın gözünde ilan etmek istemişti. Dolayısıyla, onun mücadeledeki niyeti, seçim kazanmaktan çok, seçimi vesile kılarak kendini halka vicdanen affettirmek olarak görülüyordu. Bu durum o kadar belirgindi ki, Aydın'ın niyeti seçim konuşmalarına yansımıştı⁴⁸. Ancak, Aydın'ın

⁴⁵ Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları, 1876-1982**, s.207.

⁴⁶ Ali İhsan Paşa'nın TBMM Başkanlığına hitaben yazdığı ve milletvekilliğinde Afyon'u tercih ettiğini arz eden dilekçesi için, bkz. **TBMM Genel Evrak ve Arşivi**. Ali İhsan Paşa'dan başka, iki yerden seçim kazanan aday sayısı 12 idi. Bunlar;1-Celal Bayar (İstanbul-Bursa), 2- Adnan Menderes (İstanbul-Aydın), 3- Fuat Köprülü (İstanbul-Aydın), 4- Refik Koraltan (İçel- Balıkesir), 5- Fahri Belen (Bolu- Çanakkale), 6- Ali Fuat Cebesoy (Eskişehir-İzmir), 7- Samet Ağaoğlu (Manisa-Muğla), 8- H.İbrahim Özyörük (İzmir-İstanbul), 9- R.Şevket İnce (Manisa-İzmir), 10- İ.Şerif Özgen (Kütahya-Bilecik), 11- F.Lütfü Karaosmanoğlu (Manisa-Aydın), 12- O.Şevki Çiçekdağ (Ankara-Kırşehir).

⁴⁷ O zamanki seçim kanununa göre, ara seçimler aksine karar verilmedikçe her yıl Eylül ayının üçüncü pazarına rastlayan gün yapılırdı. Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları, 1876-1982**, s.201.

⁴⁸ Aydın'ı, sonradan kitaplaştıracığı Denizli seçim konuşmasının bir yerinde şöyle diyordu: "Benim hakkımda çok şey söylendi. Fakat kötü söyleyenlerin yalan söyledikleri ve adi siyaset oyunlarına tenezzül ettikleri bu gün sabit olmuştur. Kıskaç, yaygaracı ve küstah olan o zihniyet şimdi sopa yemiş çakal gibi kuyruğunu büzdü. Belki, bu seçim münasebeti ile tek tük ümitsiz saldırılar yapılacak ve efendilerine yaranmak isteyenler olacaktır. Kimin haklı kimin haksız olduğunu takdir etmeyi vicdanlarınıza bırakıyorum". Reşat Aydın'ı, **Denizli Konuşması**, İzmir, 1951, s.3.

bu niyetini sezen halkın büyük bir bölümünün ona alaycı bir edayla baktıkları da bir gerçektir⁴⁹.

Gazete haberlerine bakılırsa, Denizli'deki ara seçim çetin geçmişti. Bu durum, özellikle DP Milletvekili A. İhsan Sabis ve CHP adayı C. Sait Barlas'ın düzeyi düşen konuşmalarıyla iyice belli olmuştu⁵⁰. Seçim günü Karahisar köyünde sandık başında gerçekleşen bir kişinin öldürülmesi olayı bu işin boyutunu göstermeye yetmişti. Bu olay üzerine CHP'liler, halkın korkmasına ve DP'ye oy verilmesine sebep olduğunu iddia ederek bu köyde yapılan seçimin iptalini istemişlerdi⁵¹.

Ara seçimler sonucunda, DP'nin adayı Dr. Baha Akşit, en yakın rakibi C.Sait Barlas'a 276 oy fark atarak milletvekili seçilmişti. Bir köyün nüfusu kadar olduğu söylenebilecek bu fark, birinin diğerine "gerçek" üstünlüğünü gösteren bir rakamı ortaya koymuyordu; daha çok "sonuç belirleyen" bir nitelik göstermekteydi. Tam bu sırada, yeni seçilen Baha Akşit'in amca oğlu Denizli Milletvekili Hüsnü Akşit apandisit yüzünden rahatsızlanmış ve Denizli'de geçirdiği ameliyat sonrası kurtarılamayarak hayatını kaybetmişti⁵². Seçimden iki gün sonra gerçekleşen bu ölüm olayı, aynı aileden iki milletvekilinin birlikte çalışmasına imkan vermemiş, adeta biri diğerinin yerini almıştı.

1951'deki Denizli'de gerçekleşen ara seçim sonuçları şöyleydi⁵³:

Kayıtlı Seçmen sayısı	Oy kullanan seçmen sayısı	Katılma oranı%	Parti	Alınan oyu	Oy yüzdesi %	Milletvekili sayısı
161 613	84 954	52,6	CHP	37 982	44,7	-
			DP	38 258	45,0	1
			MP	2 768	3,3	--
			Bağımsız	5 922	7,0	-

⁴⁹ Vatan gazetesine şöyle bir haber geçmişti: " Bayramyeri'ndeki toplantı sırasında bağımsız aday Reşat Aydın'ın mikrofonu geldiğinde, Demokratlar konuşmasına mani oldular. O da atlı bir arabaya binerek arabayı halkın içerisine sokturdu. Söze başlayacağı sırada halk kendisini alkışladı ve bu sesteki korkan arabanın beygirleri ürktü. Bu sırada R. Aydın'ı araba kaçırdığı için halk beygirleri yakalayarak bir kazayı önledi". **Vatan**, 11 Eylül 1951.

⁵⁰ Ali İhsan Sabis, Barlas için "hırsız" derken; Barlas da bu sözü sarfedeni "ahlaksız" olarak sıfatlandırıyordu. "Denizli'de Seçim Boşuşması", **Vatan**, 9 Eylül 1951.

⁵¹ "Denizli Seçimin İptalini İstedi", **Vatan**, 19 Eylül 1951.

⁵² "Hüsnü Akşit Vefat Etti", **Vatan**, 19 Eylül 1951.

⁵³ **Vatan**, 17 Eylül 1950.

Bu seçime halkın ilgisi, 14 Mayıs genel seçimlerine göre azalmıştı. Çünkü, kayıtlı seçmenin yarısından biraz fazlası (% 52,6) oy kullanmıştı. Dolayısıyla ara seçimlerin, kararsızların rağbet etmediği, ancak "*partililerin*" sert rekabetine sahne olan bir seçim görüntüsü verdiği söylenebilirdi. Siyasal katılımın bu kez düşme eğilimi göstermesi, halkın bu seçimleri siyasi iktidarı değiştirme kudretinde görmemesiyle ilişkilendirilebilirdi. Buna karşın, seçmenden çok parti örgütlerinin bu seçimlere aşırı derecede ilgi göstermesi, seçilecek bir milletvekili bile olsa, iki partinin aradan geçen yaklaşık bir buçuk yıl sonra yeni konumlarını belirleme ve kendilerini değerlendirme fırsatı verecek olmasından kaynaklanmaktaydı. Buna karşılık, Millet Partisi'ne ve bağımsız adaya oyların gitmesi, oyların partiye değil, adaya yöneldiğini göstermekteydi.

V. Sonuç

Denizli'deki 14 Mayıs seçimlerinin sonucunu şehir merkezi değil, ilçeler ve köyleri belirlemiştir. Nitekim, bundan sonraki süreçte siyasete ilgi ilçelere ve köylere kaymıştır⁵⁴. Bu gözlenen değişiklik, daha muhafakâr ve tutucu olan köylüler için siyaseti partileştirmiştir. Küçük beldedeki halk siyaset yoluyla iş gördürmek anlayışını ancak partileşerek veya parti tutarak gerçekleştireceğine inanmıştır. Ancak, bu parti tutma işi bilinçli bir seçmen tercihidir çok, bir partiye hissedilen yakınlığı yansıtmaktadır.

Bu noktada, Denizli'deki 14 Mayıs seçimlerinin daha genel anlamda bazı sonuçlarından da söz edilebilir. CHP Denizli il örgütünün, seçim sürecinde hemen her konuda bilgi ve haberi Ankara'ya tel, mektup ve raporla ulaştırması partinin genel anlamda merkezci yapısını yansıtmaktadır. Bir başka söyleyişle, parti içi yazışmalar yukarıdan aşağıya yönetilen durumu gösterir mahiyettedir ya da mahalli örgütün merkeze sıkı bağlılığını göstermektedir. Bu anlayış, CHP genel merkezinin, mahalli örgütü hem müfettişi, hem de il başkanı nezdinde kontrol etmekle bir çeşit ikili

⁵⁴ O kadar ki, 1950'den sonra Denizli'den seçilen birçok milletvekili ve hatta birkaç bakan ilçelerin açık destek verdiği adaylar arasından çıkmıştır: *Adnan Keskin*, *Muzaffer Arıcı*, *Mehmet Kocabatmaz* gibi. Muzaffer Arıcı, Bozkurt ilçesinin; Adnan Keskin, Çivril ilçesinin; Mehmet Kocabatmaz ise Tavas ilçesinin büyük desteğini almıştı. Bu ismi geçen kişiler arasında Muzaffer Arıcı, eski bakan sıfatıyla 18 Mart 2004 tarihinde gerçekleşen yerel seçimlerde, kendisine hep destek verdiğini düşündüğü Bozkurt İlçesi'nden belediye başkan adayı olmuş, ama seçilememiştir.

kontrol kurmasına yol açmıştır. Bu bir yerde, mahalli örgüte fazla güvenmemek anlamını taşımaktadır. Fakat, bu durumun sadece Denizli’de olduğunu söylemek güçtür. Çünkü, hemen her şeyi büyük ölçüde merkezden denetleyen bir partinin, böylesi bir “*kritik*” seçimde kendi örgütüne fazla güven duyması beklenemezdi.

Buna karşılık Demokrat Parti, halkı yücelten popülist söylemleriyle, zaten istekli gözüken seçmenleri kendi yanlarına çekmeyi başarmıştır. Bu başarıya, seçim gününe yakın bir zamanda CHP’deki bölünme eklenince DP’nin seçimde çoğunluk elde etmesi kolaylaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri

Sonuçları, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü yayınları, Ankara, 1966.

2000 Genel Nüfus Sayımı/Denizli, T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2002.

Belen, Nezahat, **Dr. Baha Akşit**, Kanaat Basımevi, İstanbul, 1995.

D. P. Milletvekilleri Albümü, 1946-1960, (haz. Güner Sarısözen), Demokratlar Klubü yayınları, Ankara, 1995

Haytoğlu, Erca,n **Milli Kalkınma Partisi ve Siyasi Hayatı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990.

Kartal, Cemile Burcu, "Türk Siyasal Hayatında 'Beyaz İhtilal' 1950 Seçimleri", **Atatürk Dergisi**, C.III/4 Erzurum, 2003

Koçak, Cemil, "Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Parti Müfettişliği", **Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 1992

Onur, Nurperi, **1950-1983 Yıllarında Milletvekili Genel Seçimlerine Siyasal Katılmama**, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), İstanbul, 1986.

Özkan, Fulya, "*1950'lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi*", **The Journal of Historical Studies**, S.2, İstanbul, 2004.

T. C. Resmi Gazete,

T.B.M.M. Ad Defteri, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1950

Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları, 1876-1982**, Milliyet yayınları, İstanbul, 1982.

TBMM Kanunlar Dergisi,

Turan, Şerafettin, **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi, ve Kişiliği**, T. C. Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 2000.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA), Cumhuriyet Halk Partisi Katalogu (CHPK), Katalog numarası. 490.01/448.1846.

Ulus Gazetesi .

Umumi Müfettişlikler (1927-1952), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Zafer Gazetesi

Öztürk, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IX. Dönem (1950-1954),** TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Demirel, Ahmet, *"50. Yıldönümünde 1950 Seçimleri"*, **Tarih ve Toplum**, C.33, S.197 (Mayıs 2000), İstanbul.

Vatan Gazetesi

**CHP MÜFETTİŞİ CEMAL KARAMUĞLA'NIN
RAPORLARI IŞIĞINDA BİR TAŞRA KENTİ OLAN DENİZLİ'DE 1950
SEÇİMLERİ VE GÖSTERDİKLERİ**

ÖZET

Türk siyasal yaşamında 14 Mayıs 1950 tarihi, tek-partili Cumhuriyet'ten çok-partili kısmî demokratik siyasete geçişi simgelemektedir. Özel bir önemi olan bu tarihin derin anlamını tam olarak ortaya koyabilmek için yerel düzeyde yapılan bu incelemeyle hem mevcut bilgiler zenginleştirilmeye, hem de dönemin daha yakından anlaşılmasına katkıda bulunulmaya çaba gösterilmiştir. Aynı zamanda, Denizli'deki 1950 seçimlerine partilerin hazırlıkları, milletvekili adaylarının profilleri, seçim öncesi mücadeleleri ve seçim sonuçları ele alınarak, bu seçimin bir taşra kentindeki yansımaları daha çok arşiv belgelerine dayanılarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 14 Mayıs 1950 Seçimleri, Seçimler, Denizli.

ABSTRACT

The date 14th May 1950 in Turkish political life represents the transition from single-party republic to multi-party democratic policy. In order to make clear the deep meaning of this date which has a special importance, making an investigation on local level has to be considered seriously. Also in this study the reflections of this election in a city in the country have been tried to investigate by dealing with the preparations of the political parties, the profiles of the elections and the results of the elections depending on archives documents. Thus the existing knowledge has been enriched and as a result this study has contributed to understanding this period better.

Key words: 14 th May 1950 Elections, Elections, Denizli (Turkey).